

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

Экологиядан туындайтын аурулар

ЖАРИЯЛАНДЫ
10.05.2024СІЛТЕМЕ
https://bilimger.kz/152976/

ЭКОЛОГИЯДАН ТУЫНДАЙТЫН АУРУЛАР

Орындаған: Сабиралиқызы Ғалия

бакалавриат, мамандығы:

«Радиотехника электроника және

телекоммуникация»,

Ғылыми жетекшісі: Каршигаева А., ассоц. профессор.,

Қазақстан Республикасының

Білім және Ғылым министрлігі

«Тұран» университеті,

Аңдатпа

Мақаланың мақсаты - халықтың денсаулығын қорғауға бағытталған ғылыми-әдістемелік тәсілдерді жетілдіру мақсатында экологиялық тәуелді аурулардың өзекті мәселелерін қарастыру.

Түйін сөздер: экология, ағзаның бейімделуі, донозологиялық жағдайы

Аннотация

Цель статьи — актуальные проблемы экологозависимых заболеваний, с целью совершенствования научно-методических подходов направленных на охрану здоровья населения.

Ключевые слова: экология, адаптация организма, донозологическое состояние

Annotation

The article presents the current problems of environmentally dependent diseases in order to improve scientific and methodological approaches aimed at protecting public health.

Keywords: ecology, adaptation of the organism, prenosological condition

Экология және адам денсаулығы-қазіргі уақытта Қазақстан Республикасы жұртшылығының назарын аударған өзекті мәселелердің бірі.

Ғылыми-техникалық революция, жағымды құбылыстардан басқа, адам мен оның тіршілік ету ортасы арасындағы қайшылықтардың өзара байланысына әкелді. Өнеркәсіптік өндірісті ұлғайту, ауыл шаруашылығын химияландыру және басқа да антропогендік процестер экологиялық тепе-теңдікке түбегейлі өзгерістер енгізді. Қазіргі уақытта халықтың денсаулығы мен адамның тіршілік ету ортасының жай-күйін өзгертудегі жағымсыз тенденциялар байқалады. Бұл «қоршаған орта - адам денсаулығы» ғылыми мәселесін мемлекеттік саясаттың басым міндеттерінің бірі ретінде анықтайды [1].

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының құжаттарында экологиялық факторлардың ұзақ уақыт әсер етуі айтарлықтай бір реттік стресстік әсермен бірге жүретін апаттарға қарағанда адам денсаулығына үлкен қауіп төндіруі мүмкін екендігі көрсетілген. «Экологиялық» деп аталатын стрессті тудыратын жағдайларда сіз жылдар бойы өмір сүруіңіз керек, ал адам қоршаған ортаның қолайсыз факторларының әсерінен қорғану мүмкіндігінен айырылады. Қоршаған орта қойған кез келген талапқа дене сыртқы орта ұсынған жағдайларға бейімделуге және дененің қалыпты жұмысын қалпына келтіруге бағытталған стресс-спецификалық емес реакциямен жауап береді. Осылайша, дене өзін сырттан келетін зиянды әсерлерден қорғауға, физикалық және психикалық тұтастықты сақтауға және сыртқы ортаның кез-келген ауытқуы кезінде өзінің гомеостазын қамтамасыз етуге тырысады.

Бұл организмнің көптеген тұрақты күйлерін қолдайтын Үйлестірілген физиологиялық бейімделу процестерінің көмегімен жүзеге асырылады. Бұл бейімделу реакцияларын біз түсінбейміз, бірақ біздің гомеостазды және сәйкесінше органдар мен жүйелердің қалыпты жұмысын қамтамасыз етуге өте маңызды рөл атқарады [2]. Адам-қоршаған ортаның өзара байланысын қарау барысында қоршаған ортаның белгілі бір факторының теріс әсерін көптеген адамдар бастан кешірсе де, олардың тек бір бөлігі ғана осы әсерге сезімтал екенін есте ұстаған жөн. Басқаша айтқанда, Қоршаған орта факторларының әсерін бағалаудың негізгі проблемасы-халықтың «денсаулық құрылымын», яғни реттеуші процестерді әр түрлі ұйымдастырған адамдардың үлесін анықтау. Бұл

денсаулық құрылымындағы өзгерістер ұжымның (адамдар тобының) белгілі бір тіршілік әрекеттеріне, сауықтыру, санитарлық-гигиеналық шараларға және адамның тіршілік ету ортасының басқа факторларына жауап беруінің сезімтал индикаторы ретінде қарастырылуы керек.

Ғалымдар да, денсаулық сақтау қызметкерлері де Қазақстанның экологиялық қолайсыз аймақтарындағы халық денсаулығы сапасының проблемаларына ерекше назар аударады. ТМД елдерінің жетекші ғалымдарының зерттеулері қоршаған ортаның ластануының халықтың әртүрлі топтарының денсаулығына теріс әсерін дәлелдеді. Сондай-ақ, әлеуметтік орта адамдардың денсаулығына материалдық өмір сүру жағдайлары арқылы да, әлеуметтік ортаның өзін психикалық қабылдау арқылы да әсер ететіні белгілі, ал экологиялық қолайсыздық жағдайында оның жеке факторларының денсаулыққа тигізетін әсерін анықтау қиын. Денсаулық жағдайы экпатологиялық проблема ретінде соңғы онжылдықта өзекті болып отыр, өйткені жиі-жиі және аурулардың ауырлығының арту үрдісі байқалады.

Бейімделу формасы ретінде психологиялық қорғанысқа көзқарас әртүрлі ауруларды диагностикалау, психотерапия және алдын-алу мүмкіндіктерін едәуір кеңейтеді. Психологиялық қорғауға бейімделу процесі ретінде бейімделу реакцияларының жалпы заңдылықтарын тарату заңды болады.

Осылайша, психологиялық қорғаныс тұлғаның бейімделу психикалық белсенділігі ретінде жеке тұлғаның әлеуметтік психологиясы мен психологиясы саласындағы жеке зерттеулер тұрғысынан үлкен қызығушылық тудырады, ал психологиялық қорғаныс механизмдерінің қалыптасу, көріну және әрекет ету заңдылықтарын білу іс жүзінде олардың тиімділігін арттыруға, диагностиканың, терапияның және алдын-алудың жаңа әдістерін табуға мүмкіндік береді. көптеген психосоматикалық аурулар. Зерттеушілердің пікірінше, халықтың жалпы аурушаңдық деңгейінің жоғарылауы байқалады. Аурулардың құрылымын және олардың теріс экологиялық факторлармен байланысын талдау аймақтың қоршаған орта параметрлерінің шамадан тыс ластануымен тікелей байланысты аурулар тобының тұрақты өсу тенденциясын көрсетті.

Халықтың денсаулық жағдайындағы жағымсыз өзгерістер, белгілі болғандай, бірқатар қолайсыз факторлардың әсерінен пайда болады: өмір салтына, қоршаған ортаға және генетикалық факторларға денсаулық жағдайына әсері жиынтықта 70-80% жетеді. Денсаулық сақтау жүйесінің негізгі күш-жігері емдеу сапасын қамтамасыз етуге бағытталған, ал алдын алу шаралары тек кейбір әлеуметтік маңызы бар ауруларға қатысты жүргізіледі. Сонымен қатар, денсаулық динамикасына медициналық бақылаудың болмауы және бастапқы профилактиканың төмен деңгейі, ДДҰ мәліметтері бойынша, денсаулық жағдайына әсер ететін факторлар арасында 10-15% құрайды [3].

Ауруларды ерте диагностикалауда донозоологиялық өзгерістер мен аурудың

асимптоматикалық кезеңдерін анықтауға мүмкіндік беретін клиникалық тәсілге дейінгі тәсіл ерекше өзекті болып табылады. Бұл тәсіл жеке тұлғаның жеке типологиялық сипаттамаларын, реактивтілік параметрлерін және сыртқы және ішкі орта факторларына бейімделуді зерттеу арқылы дененің жеке ерекшеліктерін ескереді.

Көптеген медициналық-биологиялық зерттеулерде бейімделу жағдайы, иммунитет, метаболизм, қызыл қан көрсеткіштері қоршаған ортаның қолайсыз факторларының әсерімен байланысты. Бұдан шығатыны, ең агрессивті қолайсыз факторлардың теріс әсерін объективті түрде көрсететін интегралды көрсеткіш-бұл организмнің олардың әсеріне реакциясы, оның резервтік мүмкіндіктерін төмендететін донозологиялық өзгерістермен ерте көрінеді.

Халықтың ең осал бөлігі ретінде балалар, жасөспірімдер және қарт адамдар ерекше күтімге ие болуы керек. Физикалық және жүйке-психикалық даму процесінде балалар мен жасөспірімдер физикалық және психологиялық стресстің жоғарылауына ұшырайды, бұл организмнің тіршілік ету ортасына бейімделу кезеңінде морфофункционалды, жүйке-психикалық және иммундық мәртебеде өзгерістер тудыруы мүмкін. Ағзаның бейімделуінде органның физиологиялық жағдайын реттейтін, оны қоршаған орта жағдайларына бейімдейтін вегетативті жүйке жүйесі маңызды рөл атқарады.

Нәтижесінде оның жағдайы өте өзгермелі. Мұндай өзгерістердің көпшілігі функционалды, қайтымды, бірақ белгілі бір жағдайларда олар дененің компенсаторлық резервтерінің сарқылуына және жасырын патологиялық өзгерістердің көрінуіне әкелуі мүмкін. Ағзаның бейімделу жағдайына жас, жыныс және этникалық, аймақтың геофизикалық ерекшеліктері, климат пен маусымдық ауытқулардың әсерінен биоритмдердің қайта құрылуы айтарлықтай әсер етеді. Дененің функционалды резервтерін бағалау кезінде ішкі және сыртқы ортаның өзгертін жағдайларына оңтайлы бейімделуді үйлестіру вегетативті жүйке жүйесінің симпатикалық және парасимпальды бөлімдерінің симбиозы мен гуморальды әсерлер негізінде қамтамасыз етілетіндігін ескеру қажет. Реттеуші жүйелерде пайда болатын ауытқулар гемодиндік, метаболикалық, энергетикалық бұзылулардан бұрын болады, сондықтан адам денсаулығының бұзылуының алғашқы болжамды белгілері болып табылады.

Халықты медициналық тексерудің көлемі, әдетте, патологияны анықтауға бағытталған дәстүрлі клиникалық әдістермен шектеледі және оның дамуына дейінгі жағдай маман дәрігерлердің назарына ұсынылмайды, дегенмен бұл позаның функционалдық деңгейіндегі бастапқы өзгерістер әлсіз және орташа қарқындылықтағы қауіп факторларының әсерін анықтауға мүмкіндік береді. Осыған байланысты тәуекелдерді бағалау және басқару әдіснамасын әзірлеу, ағзаның әртүрлі жүйелерінің зақымдану заңдылықтарын анықтау және қоршаған ортаға тәуелді ауруларды ерте кезеңде диагностикалау критерийлерін негіздеу, өзгерген Климаттық-географиялық және одан кейінгі тіршілік ету ортасының экологиялық бұзылыстарында халықтың

денсаулығын сақтауды анықтайтын профилактикалық және түзету шараларын енгізу қажет.

Лас ауа келесі аурулардың дамуына түрткі болуы мүмкін: онкологиялық аурулар; тыныс алу органдарының проблемалары; жүйке жүйесінің аурулары; қан айналымы проблемалары. 40% — жүректің ишемиялық ауруы 40% – инсульт 11% – өкпенің созылмалы обструктивті ауруы 6% — өкпенің қатерлі ісігі 3% – балалардағы төменгі тыныс жолдарының жедел инфекциясы сияқты аурулар эколонияның әсерінен туындайды.

Қала ішіндегі лас ауа ауруларын дамытудың негізгі арандатушылары ішкі жану қозғалтқыштарымен жабдықталған автомобильдер болып табылады. Олар молекулалары оттегінің гемоглобинмен байланысуына жол бермейтін балабақша газының негізгі өндірушілері. Ластанған қалалық ауаны үнемі ингаляциялау ойлау қабілетінің төмендеуіне, негізгі рефлексстердің баяулауына, бас ауруы мен бас айнарудың пайда болуына әкеледі. Чад бензинді қайта өңдеудің жалғыз зиянды өнімі емес. Онымен бірге организмге зиянды жиырма шақты улы заттар қоршаған ортаға енеді. Олардың кейбіреулері дененің тіндерінде жиналып, аурудың белгілі бір белгілерін тудыруы мүмкін. Мысалы, ғалымдар қала тұрғындарының денесінде кадмий мөлшері ауылшаруашылық аудандарының тұрғындарына қарағанда едәуір жоғары екенін анықтады. Екі-үш онжылдықта ағзадағы бұл элементтің көп концентрациясы жүректің ишемиялық ауруының дамуына, қысымның жоғарылауына, сондай-ақ бүйрек ауруының белгілерінің пайда болуына әкелуі мүмкін. Пайдаланылған газдары бар адамның қоршаған ортасына енетін кейбір заттар канцерогендік әсерге ие, яғни олар қатерлі ісік ауруының белгілерінің пайда болуына ықпал етуі мүмкін. Кейбір жағдайларда лас су ағзаға енгеннен кейін аурудың белгілері пайда болады. Оның ластануының негізгі кінәлілері өнеркәсіптік кәсіпорындар мен кәріз құрылыстары болып табылады, олардан таза және тұзды суларға кіруі мүмкін.

Зерттеулердің нәтижелеріне сәйкес, суда он екі мыңнан астам заттар болуы мүмкін, атап айтқанда, адам ағзасына теріс әсер етуі мүмкін кейбір ауыр металдар. Бұл заттардың зиянды әсері жүйке жүйесінің ауруының белгілерін тудыруы мүмкін, бұл өз кезегінде кейде полиневрит пен көру органдарының ауруларының дамуына әкелуі мүмкін. Судағы радиоактивті заттар онкологиялық аурулардың, иммунитет проблемаларының, сондай-ақ туа біткен физикалық ақаулардың дамуына кінәлі болуы мүмкін. Суда өмір сүретін бактериялар адам ағзасына бірдей қауіп төндіреді. Патогендер бірдей дәрежеде бауырдың, ас қорыту органдарының, жүректің, қан тамырларының және басқа органдардың жұқпалы ауруларының пайда болуына себеп болуы мүмкін.

Ластанған топырақ улы заттардың (пестицидтер, нитраттар) тағамға енуінің негізгі себебі болып табылады. Сонымен қатар, ауыл шаруашылығында арамшөптер мен

зиянкестерден қорғау үшін өсімдіктерді шашыратқаннан кейін топыраққа, содан кейін ауылшаруашылық өнімдеріне түсетін барлық улы химикаттар (Инсектицидтер, гербицидтер) жаппай қолданылатыны белгілі. Сонымен қатар, ет және сүт өнімдерін өндіру процесінде консерванттарды, нитриттерді, бояғыштарды, антибиотиктерді және дайын өнімнің дәмін жақсартатын және сақтау мерзімін ұзартатын басқа химиялық қосылыстарды қолдану қолданылады. Химиялық қосылыстардың барлық түрлері, олардың кейбіреулері денеге айтарлықтай зиян келтіруі мүмкін, сонымен қатар консервілер мен өңделген тағамдарды жасау процесінде қолданылады.

Біздің заманымыздың ең маңызды мәселелерінің бірі-атмосфераға Ұшпа химиялық қосылыстар шығаратын сапасыз құрылыс материалдарын пайдалану. Мысалы, пластикалық бұйымдар мен линолеум, сондай-ақ табиғи материалдардан жасалмаған жиһаз бөлшектері қартайған кезде кейбір зиянды заттар бөлінуі мүмкін. Сонымен қатар, әр үйде кір жуғыш ұнтақты және құрамында беттік белсенді заттар (беттік белсенді заттар) бар басқа тұрмыстық химикаттарды табуға болады. Бұл компоненттермен жиі өзара әрекеттесу ішкі ағзалардың (жүрек, өкпе, шығару жүйесі) ауруының белгілерін, иммунитеттің бұзылуын тудыруы мүмкін, онкологиялық аурулардың даму ықтималдығын арттырады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Масковецкая А. К., Федосеева В. Н., Миславский О. в. қоршаған орта факторларының халықтың денсаулық жағдайына әсерін бағалау үшін иммунологиялық көрсеткіштердің кеңейтілген жүйесін әзірлеу // Гигиена және санитария. — 2021. — №1. — С. 11-12.

2. Рахманов Р.С., Гаджиibraгимов Д.А. Оценка значимости климато-географических условий как факторов риска для здоровья // Гигиена и санитария. — 2021. — №3. — С.44-47.
3. Блинова Е.Г. Влияние условий среды жизнедеятельности на заболеваемость студентов // Экология человека. - 2009. — №10. - С.12-15.
4. file:///C:/Users/Asus/Downloads/sovremennye-problemy-ekologozavisimyh-zabolevaniy.pdf

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.